

УДК 378.13:004

Коткова В.В.

Херсонський державний університет

ДІАГНОСТИКА РІВНІВ ІНФОРМАТИЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

У статті розглянуті основні структурні компоненти інформативних компетентностей майбутніх учителів початкових класів відповідно сучасних наукових досліджень, описано інструментарій та проаналізовано результати діагностики рівнів інформативних компетентностей студентів – майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: *інформативні компетентності, мотиваційно-ціннісний, когнітивно-операційний, регулятивно-рефлексивний компоненти, ознайомлювальний, базовий, репродуктивно-пошуковий рівні.*

Постановка проблеми. Ступінь розбудови інформаційного суспільства в Україні порівняно із світовими тенденціями не відповідає потенціалу та можливостям України, оскільки: рівень комп'ютерної та інформаційної грамотності населення є недостатнім, упровадження нових методів навчання із застосуванням сучасних ІКТ – повільним.

Основним напрямом розвитку інформаційного суспільства в Україні визначено: надання кожній людині можливості для здобуття знань, умінь і навичок з використанням ІКТ під час навчання, виховання та професійної підготовки. Розробка методологічного забезпечення використання комп'ютерних мультимедійних технологій при викладанні шкільних предметів та дисциплін, урахування в системах навчання студентів педагогічних вищих навчальних закладів і перепідготовки вчителів особливостей роботи з ІКТ забезпечує підготовку людини для роботи в інформаційному суспільстві [4].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливостям використання ІКТ у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів присвячені роботи В.І. Імбер, А.М. Коломієць, М.М. Левшиної, Д.С. Мазохи, Л.Л. Макаренко, Л.Є. Петухової, І.М. Смирнової, Є.М. Смирнової-Трибульської, О.В. Суховірського, І.М. Шапошнікової, О.І. Шиман та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів має ґрунтовну теоретичну основу, завдяки сучасним дослідженням визначено сутність поняття, описані організаційні та педагогічні умови формування інформатичних компетентностей, їх рівні та структурні компоненти. Однак варто звернути увагу на діагностику рівнів інформатичних компетентностей та зробити аналіз сучасного стану реалізації процесу формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основна мета статті – проаналізувати та описати результати діагностики рівнів інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів. Для досягнення поставленої мети визначені завдання: розглянути основні структурні компоненти інформатичних компетентностей на основі сучасних досліджень, описати інструментарій та проаналізувати результати діагностики рівнів інформатичних компетентностей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Систему компонентів інформатичних компетентностей деякі вчені визначають у тлумаченні самого поняття. Так, О.В. Нікулочкіна розглядає інформаційну компетентність учителя початкових класів як складну інтегральну професійну якість, яка охоплює мотивацію педагога на здійснення інформаційної діяльності

в освітньому середовищі початкової школи; сукупність професійно-змістових компетенцій, що забезпечують формування навчально-інформаційних умінь учнів молодшого шкільного віку; здатність до рефлексії та подальшого саморозвитку [5, с. 43].

П.В. Беспалов визначає ІКТ-компетентність як інтегральну характеристику особи, що припускає мотивацію до засвоєння відповідних знань, здібність до вирішення задач у навчальній і професійній діяльності за допомогою комп'ютерної техніки й володіння прийомами комп'ютерного мислення [1]. Формується вона як на етапі вивчення комп'ютера, так і на етапі його застосування як засобу подальшого навчання та професійній діяльності і розглядається як одна з граней особової зрілості.

У загальній структурі інформатичних компетентностей майбутнього вчителя початкових класів українські (О.В. Нікулочкіна, Л.Є. Петухова) та російські (Н.Ю. Гончарова, О.В. Урсова) вчені виділяють такі компоненти:

- мотиваційно-ціннісний,
- процесуально-змістовий або когнітивно-операційний,
- регулятивно-рефлексивний.

Мотиваційно-ціннісний компонент відображає професійно-особистісне самовизначення у відношенні до використання ІКТ в сучасній школі [3; 8]; передбачає наявність сформованості духовних, морально-етичних, матеріальних, пізнавальних потреб та інтересів, а також вольових якостей і спрямованості на творчість [6, с. 265]; передбачає сформовану мотивацію саморозвитку, цінування інформаційної діяльності, інтерес до використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому просторі початкової школи тощо, потребу в самовдосконаленні, наявність професійно важливих якостей (креативність, цілеспрямованість, працездатність, відповідальність, наполегливість тощо) [5, с. 46].

Когнітивно-операційний компонент виражає ступінь володіння ІКТ і науково-методичними основами їх використання в освітньому процесі [3; 8]. На думку В.А. Сластьоніна, професійна готовність викладача до використання засобів ІКТ визначається як особливий психічний стан, як наявність у суб'єкта зразка структури певної дії і постійна спрямованість на його виконання. Готовність як складне психологічне утворення, крім необхідних знань, умінь і навичок, включає в себе не тільки адекватні вимоги до професійної діяльності, якостей особистості і здібностей, а й пізнавальні (розуміння професійних завдань, оцінка їх значимості і т.д.), мотиваційні (інтерес до професії, прагнення домогтися успіху і т.д.) і вольові (подолання сумнівів, вміння мобілізувати свої сили і т.д.) компоненти, а отже, включає в себе когнітивну, операційну й аксіологічну складові. Здатність компетентного фахівця виходити за рамки предмета своєї професії дозволяє визначити компетентність як вищу ступінь готовності [7].

Регулятивно-рефлексивний компонент є вираженням здатності студента до самоспостереження, самооцінювання своєї діяльності як головна передумова реалізації зворотного зв'язку [6, с. 265]; представляє собою здатність оцінити свій рівень інформатичної компетентності й проектувати умови його підвищення [3; 8]. Для успішної рефлексії особистої інформаційної діяльності педагог повинен розвинути в собі педагогічну самосвідомість, самооцінку, самоконтроль, набути професійної ідентичності [5, с. 49].

М.С. Головань у структурі інформатичної компетентності особистості виокремлює емоційно-вольовий компонент, що включає здатність розуміти власний емоційний стан у ситуації пошуку та перетворення потрібної інформації; здатність достойно переживати відсутність результату, технічні та інші збої у процесі роботи в інформаційному середовищі; здатність відкрито ділитися своїми почуттями і переживаннями щодо використання інформаційних технологій; цілеспрямованість дій в інформаційному середовищі; терпіння і володіння собою в ситуаціях пошуку та перетворення інформації за допомогою інформаційних технологій; наполегливість в опануванні знань у галузі інформатики та умінь у використанні нових інформаційних технологій у професійній сфері; наполегливість у досягненні цілей самоактуалізації та саморозвитку; прояв вольових зусиль у розв'язанні

навчальних і професійних проблем; прояв ініціативності, сміливості, принциповості в розробці і здійсненні навчальних і професійних проектів на основі інформаційних технологій [2, с. 67].

Показниками оцінювання мотиваційно-ціннісного компонента інформатичної компетентності вчителя початкових класів вважаємо: пізнавальний інтерес до набуття нових знань і формування умінь щодо використання ІКТ, творчу активність щодо вдосконалення набутих умінь, потребу в саморозвитку й самовираженні.

Для оцінювання рівня сформованості когнітивно-операційної складової виокремлено такі показники: усвідомлення впливу інформаційно-комунікаційних технологій на розвиток суспільства і освіти зокрема, наявність системи знань психолого-педагогічних умов застосування ІКТ у професійній діяльності, володіння методикою відбору, оцінювання, використання сучасних інформаційних технологій в освітньому просторі початкової школи.

Показниками оцінювання регулятивно-рефлексивного компонента вважаємо: рівень рефлексивності; самокритичність, уміння здійснювати адекватну самооцінку; самоорганізацію особистої діяльності вчителя початкових класів, орієнтування на подальший саморозвиток.

У наукових дослідженнях описано різні точки зору на рівні сформованості інформатичних компетентностей. Узагальнюючи результати досліджень можна виокремити чотири основні рівні:

- 1) ознайомлювальний – це рівень комп'ютерного користувача, який має уявлення про процеси інформатизації;
- 2) базовий – це рівень учителя, що розуміє специфіку організації навчально-виховного процесу в початковій школі засобами ІКТ;
- 3) репродуктивно-пошуковий – рівень учителя, володіючого науково-методичними знаннями створення інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища в початковій школі;
- 4) продуктивний – рівень фахівця, володіючого науково-методичними знаннями інформатизації освіти, який є активним його учасником.

На нашу думку, в умовах професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів вважаємо доцільним оперувати трьома із зазначених рівнів інформатичних компетентностей – ознайомлювальним, базовим, репродуктивно-пошуковим. Оскільки продуктивний рівень є кінцевим у ланцюзі становлення інформатичних компетентностей, який може бути сформований лише під час тривалого професійного зростання вчителя в науково-дослідницькій діяльності.

Дослідження рівнів сформованості інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів здійснювалось на базі факультету дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету серед студентів напряму підготовки «Початкова освіта» четвертого та п'ятого курсів навчання денної форми. Загальна кількість респондентів становить 85 осіб.

Метою діагностичного дослідження є визначення рівнів інформатичних компетентностей студентів через вивчення якості прояву кожного структурного компонента інформатичних компетентностей.

Інструментарієм дослідження мотиваційно-ціннісного компонента був опитувальник А.О. Реана «Мотивація успіху й боязнь невдачі». Ця методика дає змогу визначити мотиваційний полюс (на невдачу, на успіх) та діагностувати тенденції мотивації при яскраво не вираженому полюсу мотивації.

За результатами опитувальника 7,1% (6 осіб) респондентів мають мотивацію на невдачу (боязнь невдачі), що відноситься до негативної мотивації. Активність людини, за цим типом мотивації, пов'язана з потребою уникнути зриву, осуду, покарання, невдачі. В основі такої мотивації лежить ідея уникнення та негативних очікувань. Починаючи справу, людина вже наперед боїться можливої невдачі, думає про шляхи уникнення цієї гіпотетичної невдачі, а не про способи досягнення успіху. Люди, вмотивовані на невдачу, звичайно

відрізняються підвищеною тривожністю, низькою впевненістю в своїх силах, прагнуть уникати відповідальних завдань, а при необхідності вирішення надвідповідальних завдань можуть впасти в стан, близький до панічного. Принаймні ситуативна тривожність у них у цих випадках стає надзвичайно високою. Все це може поєднуватися з досить відповідальним ставленням до справи.

У 43,5% (37 осіб) опитаних діагностовано мотивацію на успіх (надія на успіх). Мотивація на успіх відноситься до позитивної мотивації. При такій мотивації людина, починаючи справу, має на увазі досягнення чогось конструктивного, позитивного. В основі активності людини лежить надія на успіх і потребу в його досягненні. Такі люди звичайно впевнені в собі, в своїх силах, відповідальні, ініціативні й активні. Їх відрізняє наполегливість у досягненні мети, цілеспрямованість.

49,4% (42 особи) студентів мають яскраво не виражений мотиваційний полюс, при цьому в 4,7% (4 особи) діагностовано певну тенденцію на невдачу, а в 29,4% (25 осіб) – тенденцію мотивації на успіх.

Інструментарієм визначення рівнів прояву когнітивно-операційного компонента було навчально-методичне тестування, що містило 20 запитань згрупованих у чотири блоки: знання сучасних процесів інформатизації освіти, розуміння сутності ключових понять, володіння методикою та гігієнічними нормами застосування ІКТ у початковій школі, визначення рівня комп'ютерної грамотності.

За результатами виконання тестових завдань ознайомлювальний рівень когнітивно-операційного компонента спостерігається в 91% (77 осіб) студентів, базовий рівень – відповідно в 9% (8 осіб) опитаних.

Для визначення регулятивно-рефлексивного компонента застосовувалась методика визначення рівня рефлексивності (А.В. Карпов, В.В. Пономарьова), що визначалась за трьома рівнями рефлексивності: низьким, середнім, високим.

За результатами, отриманими після проведення методики визначення рефлексивності, 2,3% (2 особи) студентів мають високий рівень рефлексивності. Така людина більшою мірою схильна звертатися до аналізу своєї діяльності й учинків інших людей, з'ясовувати причини й наслідки своїх дій як у минулому, так в теперішньому й у майбутньому. Їй властиво обдумувати свою діяльність в найдрібніших деталях, ретельно її планувати й прогнозувати всі можливі наслідки.

38,8% (33 особи) опитаних мають середній рівень рефлексивності. Решта – 58,9% (50 чол.) володіють низьким рівнем розвитку рефлексивності. Це виявляється в тому, що їм складно поставити себе на місце іншого, регулювати власну поведінку.

Узагальнення результатів дослідження рівнів прояву структурних компонентів інформатичних компетентностей дає змогу визначити загальні рівні сформованості інформатичних компетентностей студентів (таблиця 1).

Таблиця 1

Результати діагностики рівнів інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів

Структурні компоненти	Рівні інформатичних компетентностей		
	Ознайомлювальний	Базовий	Репродуктивно-пошуковий
Мотиваційно-ціннісний	7,1% (6 осіб)	49,4% (42 особи)	43,5% (37 осіб)
Когнітивно-операційний	91% (77 осіб)	9% (8 осіб)	-
Регулятивно-рефлексивний	58,9% (50 осіб)	38,8% (33 особи)	2,3% (2 особи)
<i>Загальні результати</i>	<i>51,8% (44 особи)</i>	<i>32,9% (28 осіб)</i>	<i>15,3% (13 осіб)</i>

Відповідно отриманим результатам більшість студентів 51,8% перебувають на ознайомлювальному рівні, 32,9% – на базовому, а лише 15,3% студентів володіють репродуктивно-пошуковим рівнем.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Інформатичні компетентності майбутніх учителів початкових класів – це інтегральна єдність структурних компонентів: мотиваційно-ціннісного, когнітивно-операційного та регулятивно-рефлексивного. Діагностика рівнів сформованості інформатичних компетентностей майбутніх учителів має здійснюватися з урахуванням того, що лише комплексна діагностика складових визначає загальні рівні прояву компетентностей. В умовах професійної підготовки фахівців у ВНЗ варто орієнтуватися на три рівні інформатичних компетентностей – ознайомлювальний, базовий, репродуктивно-пошуковий, оскільки продуктивний рівень може бути сформований лише під час тривалого професійного зростання в сфері застосування інформаційно-комунікаційних технологій у початковій школі.

Подальшого дослідження потребують педагогічні умови оптимізації процесу формування інформативних компетентностей майбутніх учителів початкових класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беспалов П.В. Компьютерная компетентность в контексте личностно-ориентированного обучения /Беспалов П.В. // Педагогика. – 2003. – № 4. – С. 45-50.
2. Головань М. Інформатична компетентність: сутність, структура та становлення. // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2007. – № 4. – С. 62 – 69.
3. Гончарова Н.Ю. Сетевое взаимодействие педагогов как средство формирования информационно-коммуникационной компетентности учителя в системе повышения квалификации: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Гончарова Н.Ю. – Новокузнецк, 2009. – 24 с.
4. Закон України “ Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки ” // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2007. – № 12. – С. 102.
5. Нікулочкіна О.В. Розвиток інформаційної компетентності вчителя початкових класів у системі післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Нікулочкіна О.В. – Запоріжжя, 2009. – 278 с.
6. Петухова Л.Є. Теоретико-методичні засади формування інформатичних компетентностей майбутніх учителів початкових класів: дис. ... докт. пед. наук. / Петухова Л.Є. – Херсон, 2009. – 564 с.
7. Слостенин В. А., Исаев И. Ф., Шиянов Е. Н. Педагогика : учеб. пособие для студ. высш. педагогич. учеб. заведений / под ред. В.А. Слостенина. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 560 с.
8. Урсова О.В. Развивающий потенциал информационно-коммуникационных технологий в системе повышения квалификации учителей-предметников: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Урсова Ольга Владимировна. – Великий Новгород, 2006 – 195 с.

Стаття надійшла до редакції 04.03.2013.

Kotkova V.

Kherson State University

DIAGNOSTICS OF LEVELS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS' INFORMATIVE COMPETENCE

The article describes the main structural components of future primary school teachers' informative competence according to modern researches, diagnostic methods and results of future primary school teachers' informative competence levels are analyzed

Keywords: informative competence, motivational-evaluative, cognitive-operational, regulative-reflective components, trial, basic, reproductive-search levels.

Коткова В.В.

Херсонский государственный университет

**ДИАГНОСТИКА УРОВНЕЙ ИНФОРМАТИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ**

В статье рассмотрены основные структурные компоненты информатических компетентностей будущих учителей начальных классов на основе современных исследований, описан инструментарий и проанализированы результаты диагностики уровней информатических компетентностей студентов – будущих учителей начальной школы.

Ключевые слова: информатические компетентности, мотивационно-ценностный, когнитивно-операционный, регулятивно-рефлексивный компоненты, ознакомительный, базовый, репродуктивно-поисковый уровни.